



## THE ROLE AND FUTURE NECESSITY OF ORGANIC LAWS

### ОРГАНИК ХУУЛИУДЫН ҮҮРЭГ, ЦААШДЫН ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГА

Батдуламын Мөнх-Эрдэнэ<sup>1</sup>

Shihihutug University, E-mail: munkherdene@shihihutug.edu.mn, https://orcid.org/0009-0004-8391-6520

#### ӨГҮҮЛЛИЙН ТУХАЙ

##### Keywords:

Constitutionalism  
Limitation of State Power  
Constitutional Court  
Constitutional Protection  
Pressing Issues of the  
Constitution

##### Түлхүүр үгс:

Үндсэн хууль  
Үндсэн хуулийн эрх зүй  
Үндсэн хуульчилсан хууль  
Органик хууль  
Үндсэн хуулийн нэмэлт,  
өөрчлөлт

##### Article history:

Received Dec, 2024;  
Revised Feb, 2025;  
Accepted Mar, 2025;

##### Нийтлэлийн түүх:

Хүлээн авсан: 2024, 12 сар  
Шинэчилсэн: 2025, 02 сар;  
Хүлээн зөвшөөрсөн: 2025, 03  
сар;

#### ХУРААНГУЙ

Another formal source of constitutional law is organic legislation. At present, the absence of a coherent methodology for interpreting organic laws has contributed to conceptual ambiguity between the notions of “organic law” and “constitutional law.” Without engaging in theoretical disputes, it remains impossible to objectively determine the structural rationale for constitutionally mandated legislation.

By its fundamental nature, the Constitution is not intended to regulate all critical areas of state and social life in exhaustive detail. Should the Constitution be frequently amended to introduce such detailed normative provisions, its scope and content would inevitably expand — a development that is neither desirable nor appropriate. To address this concern, it is more prudent to regulate the most essential matters falling within the purview of the Constitution through separate, specialized legislation.

Үндсэн хуулийн эрх зүйн өөр нэг эх сурвалж нь органик хуулиуд юм. Өнөөдөр органик хуулиудыг ойлгох нэгдсэн арга барил дутмаг байгаа нь "органик эрх зүй" болон "үндсэн хуулийн эрх зүй" гэсэн ойлголтыг хэсэгчлэн төөрөгдүүлэх шалтгаан болсон байна. Энэ асуудлаар маргаан өрнүүлэхгүйгээр үндсэн хуульчилсан хуулиудын бүтцэд объектив шалтгаануудыг тогтоох боломжгүй. Үндсэн хууль нь үндсэн гэх агуулгынхаа хувьд төр, нийгмийн амьдралын бүхий л чухал салбарыг нарийвчлан зохицуулах зорилготой биш юм. Хэрэв Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт ойрхон хийх байдлаар хэм хэмжээг нарийвчилсан тохиолдолд үндсэн хуулийн хэмжээ, агуулга өргөжих нь гарцаагүй бөгөөд үүнийг хүлээн зөвшөөрч болохгүй. Энэ асуудлыг шийдэхийн тулд үндсэн хуулийн хүрээнд хамгийн чухал асуудлыг тусгай хуулиар зохицуулах нь зүйтэй юм.

Энэ өгүүлэл [CC BY-NC](#) лицензийн дагуу нээлттэй хандалтын эрхтэй.



<sup>1</sup> Доктор Ph.D, Харьцуулсан эрх зүйн Судалгааны хүрээлэнгийн захирал

## 1. Танилцуулга

*Манай их сургуульд хуулийг Үндсэн хууль ба бусад хууль гэж хоёр хуваана гэж үздэг шиг байгаа юм. Адаглаад гурав хуваадаг. Үндсэн хууль, үндсэн хуульчилсан хууль, ердийн хуулиуд гэж. Б.Чимид*

Эрх зүйн сургаал нь үзэл баримтлалаар хэрэгждэг билээ. Органик хуулиуд нь үндсэн хуулийн шууд заалтад үндэслэсэн хууль юм. Органик хуулиудын эрх зүйн бүрэн эрх нь үндсэн хууль болон үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан заалтуудын дараа хоёрдугаарт эрэмбэлэгддэг хүчин чадал бүхий хууль тогтоомжууд гэж үздэг. Органик хуулиудын үзэл баримтлал, шинж чанаруудын тухай 1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийг баталснаар дотоодын хууль эрх зүйн тогтолцоонд ердийн хууль байхын зэрэгцээ үндсэн хуульчилсан хууль гэж нэрлэгддэг шинэ төрлийн хуулиуд байх ёстой талаар нэрт эрдэмтэн Б.Чимид байр сууриа илэрхийлсэн байдаг. Өмнө нь манай улсын норматив эрх зүйн хэм хэмжээний тогтолцоо нь ийм төрлийн хуулийг онолын хүрээнд мэддэггүй байсан. Органик хууль буюу үндсэн хуульчилсан хууль нь зохицуулалтын асуудал, батлах журам, хууль эрх зүйн үйлчлэх хүрээ хязгаар болоод эрх зүйн хүчин чадлын хувьд бусад ердийн төстэй хуулиудтай харьцуулахад өвөрмөц төдийгүй өөрийн гэсэн онцлогтой юм. Монгол Улсын 1924, 1940, 1960 оны Үндсэн хуулиудад үндсэн хуульчилсан хуулийн хүрээнд тодорхойлогдсон санааг огтхон ч онцлоогүй, гэхдээ энэ нь түүнийг практикт хүлээн зөвшөөрөхөд саад болоогүй гэхэд болно<sup>2</sup>. Тухайн үед Үндсэн хууль, түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай болон бусад тусгайлан баталсан хуулиудыг ердийн нийтлэг хуулийн ойлголтоос ялгах боломжтой байсан гэгддэг. Эрх мэдэл бүхий төлөөлөгчдөөр төлөөлүүлсэн хууль зүйн шинжлэх ухаан нь хуулиудын ангилал, төрөлжилт, зохих шалгуурыг эрэлхийлэх, эдгээр судалгааны үр дүнг хууль боловсруулахдаа ашиглах байдлаар хөндийрөөгүй нь тодорхой юм. Өнөөдрийн цаг үед үндсэн хуульчилсан хууль буюу органик хуулийн хүрээнд онолын асуудлуудыг заавал мөрдүүлэх албагүй ч энэ сэдвээр шинжлэх ухааны үзэл бодлыг хөгжүүлэх чиг хандлагыг тодорхойлсон тогтсон хандлагатай танилцах цаг үе нэгэнтэй иржээ. Хууль зүйн шинжлэх ухааны уламжлалт, удаан хугацааны туршид ноёрхож байсан байр суурь нь бүх хуулийг үндсэн хуулийн болон ердийн гэж хоёр хувааж ирсэн түүхээс харагддаг. Үүний зэрэгцээ Үндсэн хууль, түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиудыг болзолгүйгээр үндсэн хуульчилсан хууль гэж үзэх чиг хандлага дэлхий эрх зүйн соёлд нэвтрээд цөөнгүй хугацааг туулсан байна.

1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хууль хүчин төгөлдөр болсон нь норматив эрх зүйн хэм хэмжээнд төдийгүй үндэсний тогтолцоонд эргэлтийн цэг байв. Монгол Улсын хууль эрх зүйн тогтолцоонд аль хэдийн танил болсон Үндсэн хууль, үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиуд болон ердийн хуулиудаас гадна эрх зүйн онолд органик гэж нэрлэгддэг шинэ төрлийн хууль гарч ирснээрээ судалгааны шинэ орон зай бүрдсэн юм. 1992 онд Монгол Улсын Үндсэн хуулийг баталснаар Монгол улсад төрийн байгуулалтын шинэ үе шат эхэлсэн. Өнөөгийн цаг үед хурдацтай хөгжиж буй хууль эрх зүйн практикаас хоцрогдсон нөхцөл байдал үүсэх үндэслэл нь органик хуулийн онолын асуудлыг орхигдуулсантай холбоотой. Энэхүү судалгаанд санал болгож буй Үндсэн хууль болон ердийн хуулиудаас органик хуулиудын эрх зүйн мөн чанарыг ялган судлах, тайлбарлах байдлаар онолын цоорхойг тодорхой хэмжээгээр нөхөх зорилготой юм. Органик хуулиуд нь Роман-Германы эрх зүйн бүлтэй хэд хэдэн улсын эрх зүйн соёлд

<sup>2</sup> Г.Совд, Н.Жанцан, С.Жанцан, Ж.Амарсанаа, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар, УБ., 2000 он.

баттай нэвтэрсэн төдийгүй онолын энэ чиг хандлага үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн баталгаа болж эхэлжээ. Тиймээс бид үндсэн хуульчилсан хууль буюу органик хуулийн онолын оршин тогтнолыг үл тоомсорлож, мөн чанар, шинж агуулгыг нь анхааралгүй орхих нь хууль зүйн шинжлэх ухаан, практикийн цаашдын хөгжилд гацаа саад болохыг үгүйсгэхгүй.

## 2. Судалгааны үр дүн

### I. ОРГАНИК ХУУЛИЙН ОЙЛГОЛТ, ОНОЛЫН АСУУДАЛ

Органик хууль гэж юу вэ?, органик хуулиуд нь улс орны хувьд үндсэн хуулийн хэрэгжилтийг хангах чухал асуудалд хамаарах хуулиуд бөгөөд тэдгээрийг батлахын тулд хууль тогтоох эрх мэдлийн зөвшилцлийн хүрээнд нийтийн эрх чөлөө, төрийн эрх мэдлийн илэрхийлэл зэрэг улс орны ардчилсан амьдралд чухал ач холбогдолтой асуудлуудыг зохицуулсан үндсэн хуульчилсан хуулиудыг хэлнэ. "Органик хууль" гэсэн нэр томъёо нь Монгол улсад албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуулийн онолын хүрээнд эх сурвалжид яригддаггүй.

Хууль зүйн түүхэнд анх удаа хууль эрх зүйн хэм хэмжээтэй холбоотой "органик" гэсэн нэр томъёо 19-р зууны эхний хагаст Францад үүссэн гэж үздэг. 1802 онд Наполеон Бонапарт "Католик шашны органик нийтлэлүүд" хэмээх дэлхийн эрх баригчдын Пап ламтай харилцах харилцааг зохицуулсан алдартай баримт бичгийг боловсруулсан түүхтэй<sup>3</sup>. Тэр цагаас хойш "органик" гэсэн нэр томъёо нь хуулийн нэр томъёонд багтаж эхэлжээ.

134

Органик хуулиудыг ердийн хууль болон үндсэн хуулийн эх бичвэрийн хоорондох завсрын үе шат гэж үздэг тул парламентад энэ төрлийн хуулийг батлах, өөрчлөх, хүчингүй болгоход ерөнхийдөө энгийн олонх, үнэмлэхүй олонх эсвэл зарим тохиолдолд мэргэшсэн олонхын саналаар дэмжигдсэн байхыг шаарддаг. Өнөөдөр бүх улс оронд органик хуулийг багтаасан хууль эрх зүйн онолын орчин бүрдээгүй байна. Роман-Германы эрх зүйн бүлтэй улсуудын онцлог шинж чанараас шалтгаалан үндсэн хуулиас органик хуулиудын үл мөрийг хайхад төдийлөн их хэмжээний хүчин чармайлт гаргахгүй байх боломжтой. Харин Англо-Саксоны эрх зүйн бүлд харьяалагддаг улсуудад органик хууль биш үгүйг цэвэр онолын үндсэн шалгуур дээр авч үздэг тул органик хуулиудтай холбоотой онолын ойлголт харьцангуй хөгжсөн гэхэд болно. Үндсэн хуульчилсан хуультай буюу органик хуулийн асуудлыг онолын хувьд өргөжүүлэн хөгжүүлж буй улсуудад Андорра, Бельги, Герман, Грек, Дани, Ирланд, Люксембург, Мальта, Монако, Нидерланд, Норвеги, Сан-Марино, Финланд, Швейцарь, Швед гэх зэрэг улс орнууд багтах бөгөөд эдгээр улсуудад органик хуулиудын онолыг Франц улсаас эхлүүлэн судалж өөрийн улс орны хэм хэмжээнд нийцүүлэн боловсруулж явна. Францын Үндсэн хуулийг 1958 оны 9-р сарын 28-нд бүх нийтийн санал асуулгаар баталж, 1958 оны 10-р сарын 4-нд хүчин төгөлдөр болгосон. Францын хууль тогтоомж нь хөгжлийнхөө бараг бүх үе шатанд олон шинж чанараараа ялгагдаж ирсэн түүхтэй. Францын Үндсэн хуулийн 45 болон 46-р зүйлд зааснаар Үндсэн хуульд органик шинж чанартай хууль тогтоомжид тавигдах шаардлага нь ердийн хуулиас өөр байх ёстойг онолын хувьд тусгасан байдаг<sup>4</sup>. Үүнд:

---

<sup>3</sup> David A. Strauss, "What is Constitutional Theory?," 87 California Law Review 581. 1999.

1. Органик хууль нь өвөрмөц онцлогтой эрх зүйн нэг төрөл юм. Энэхүү хуулийг батлах хэм хэмжээ, хууль ёсны хүчин чадал, эдгээр хуулийг батлах асуудлыг Үндсэн хуульд тусгасан байдаг. Органик хуулиудын бүх шинж чанарыг албан ёсоор нэгтгээгүй нь тэдгээрийг ердийн хуулиудын ерөнхий агуулгаас бодитойгоор тусгаарлах боломжгүй болгодог
2. Үндсэн хуулийн эрх зүй гэж гагцхүү Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт хүчин чадал бүхий хуулийн төрлийг органик хууль гэж ойлгох хэрэгтэй гэж үздэг. Ийм хуулиудын гол онцлог нь үндсэн хуулийн эх бичвэрт агуулгыг нь бараг бүхэлд нь багтаасан байдаг
3. Үндсэн хууль нь хуулийн нэг төрөл болохын хувьд ердийн хууль болон органик хуулиас ялгаатай бөгөөд норматив эрх зүйн актын тогтолцоонд бие даасан байр суурь эзэлдэг. Тиймээс органик хуулийг тодотгон тайлбарлахын тулд "үндсэн хууль" гэсэн бие даасан нэр томъёог хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай
4. Хуулийг үндсэн, органик, ердийн гэж хуваах шалгуур нь тэдгээрийн эрх зүйн мөн чанар, түүний дотор эрх зүйн хүчин чадал, үйл ажиллагааны хүрээ, агуулга, батлах журам, хэлбэр зэрэг чухал нөлөөтэй
5. Монгол Улсын норматив эрх зүйн хэм хэмжээний тогтолцоо дахь үндсэн хуульчлагдсан хуулиуд нь органик хуулиудын практик илэрхийлэл юм. Энэ нь органик хуулиудын уламжлалт ерөнхий шинж чанаруудтай нийцэж байгаагаар нотлогддог. Бусад улс орнуудын жишгээс харахад хоёр танхимтай парламентад аль алинд нь дэмжигдсэн органик хуулиудад Ерөнхийлөгч хориг тавих эрхгүй байдаг. Мөн түүнчлэн ердийн хуулиас давуу эрх олгох, процессын хувьд хатуу шаардлага давах зэрэг онцлогтой
6. Монгол Улсын хууль эрх зүйн практик нь органик хуулиудад өөрийн ул мөрийг үлдээсэн нь зөвхөн үндэсний эрх зүйн тогтолцоонд байдаг аажмаар гарч ирж буй шинж чанар, тодорхой тодорхойлогдсон хүрээний асуудлуудын нийцэмжгүй байдал зэргээр илэрхийлэгддэг. Нэгэнт батлагдсан хуулиудын хүрээнд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүйгээр ижил хэлбэрээр хэрэгжиж, өгөгдсөн хязгаарыг тогтоох боломжийг бүрдүүлдэг
7. Баруун Европын хэд хэдэн орон болох Франц, Испани, Итали, Португал, Австри зэрэг улсад органик хууль гаргах тогтсон онолыг боловсруулан хэрэгжүүлж практикт хэвшээд байна. Энэхүү практикийг өөрсдийн улсад нэвтрүүлэх асуудал Зүүн Европын зарим улс орнууд болох Унгар, Румын, Словак, Хорват, Албани зэрэг улсуудад хууль эрх зүйн онолын хүрээнд идэвхтэй нэвтрүүлэхийг хичээж байгаа нь Чехословак, Югослав улсад хуваагдахаас өмнө органик хууль тогтоомжтой байсантай холбон тайлбарлаж байна
8. Органик хууль нь Үндсэн хуульд ашигласан нэр томъёоны өргөн хүрээ, эдгээр хуулийг батлах хэлбэр, норматив эрх зүйн актуудын тогтолцоонд эзлэх байр суурийг тодорхойлох нөхцөлийг бүрдүүлж үндсэн хуулийн хэрэгжилтийг хангах 5 өргөн боломжийг амжилттай харуулж байна.

Органик хууль нь эрх зүйн хэм хэмжээний тогтолцоонд байгаа хуулийн төрлүүдийг эрх зүйн шинж чанараар нь ялгаж өгдөг. Органик хуулиудын эрх зүйн мөн чанарыг тодруулах явдал нь хууль эрх зүйн хүчин чадал, хамрах хүрээ, агуулга, батлах журам, хэлбэрүүдийг тодорхойлохоос гадна хуулиудыг нарийвчлан судлах, хөгжүүлэх, ойлгох боломжоор хангадаг. Өнөөдөр органик хуулиудыг ойлгох нэгдсэн арга барил дутмаг

<sup>5</sup> Richard A. Posner, "Against Constitutional Theory," 73 *New York University Law Review* 1. 1998.

байгаа нь "органик эрх зүй" болон "үндсэн хуулийн эрх зүй" гэсэн ойлголтыг хэсэгчлэн төөрөгдүүлэх шалтгаан болсон байна. Энэ асуудлаар маргаан өрнүүлэхгүйгээр үндсэн хуульчилсан хуулиудын бүтцэд, объектив шалтгаануудыг тогтоох боломжгүй. Үндсэн хууль нь үндсэн гэх агуулгынхаа хувьд төр, нийгмийн амьдралын бүхий л чухал салбарыг нарийвчлан зохицуулах зорилготой биш юм. Хэрэв Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт ойрхон хийх байдлаар хэм хэмжээг нарийвчилсан тохиолдолд үндсэн хуулийн хэмжээ, агуулга нь өргөжих нь гарцаагүй бөгөөд үүнийг хүлээн зөвшөөрч болохгүй. Энэ асуудлыг шийдэхийн тулд үндсэн хуулийн хүрээнд хамгийн чухал асуудлыг тусгай хуулиар зохицуулах нь зүйтэй юм.

Органик хуулиуд нь тусгай хэм хэмжээнүүдийн нийлбэр болохын хувьд бусад хуулиас хэд хэдэн зүйлээр ялгаатай байдаг: Үүнд:

1. Органик хуулийг зөвхөн Үндсэн хууль, үндсэн хуульд шууд заасан асуудлын хүрээнд баталдаг
2. Органик хуулийг батлах журам нь бусад хууль батлах журмаас ялгаатай бөгөөд илүү төвөгтэй буюу шалгуур өндөр
3. Органик хуулиуд нь одоогийн ердийн хуулиудаас илүү хууль эрх зүйн хүчин чадалтай
4. Органик хуулиудын албан ёсны нэр нь үндсэн хуулийн болон одоо мөрдөж буй хууль тогтоомжийн нэрээс өөр байх ёстой. Эрх зүйн сургаалд органик хуулиудыг шинжлэхдээ тэдгээрийн бусад чухал шинж чанаруудыг онцлон тэмдэглэхийг чухалчилдаг тул Үндсэн хуультай нэн ойр холболт байхыг шаарддаг. Тиймээс органик хуулиар эрх зүйн хамгийн чухал институтуудыг тодорхойлох, "холбох" үүргийг гүйцэтгэх боломжтой. Түүнчлэн Үндсэн хуулийг одоо мөрдөж буй хууль тогтоомжтой нийцүүлэх, эдгээр хуулиудыг үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүйгээр зохицуулах, боловсронгуй болгох, "үндсэн хуулийн орон зай"-ыг өргөжүүлэхээр хангах боломжтой юм.
5. Гадаадын хэд хэдэн оронд "органик хууль" гэсэн нэр томъёо албан ёсоор бий болсон. Органик хуулиар зохицуулагддаг асуудлын хүрээ нь тоо болон шинж чанараараа улс орон бүрд харилцан адилгүй байдаг. Түүнээс гадна зарим улс оронд ижил асуудлыг органик хуулиар зохицуулдаг бол бусад улс оронд ердийн хуулиар зохицуулах гэж чармайдаг. Гэхдээ онолоор бол органик хуулиуд нь үндсэн хууль, эрх зүйн чухал институтуудтай холбоотой хэм хэмжээг агуулдаг. Тухайлбал, сонгуулийн хууль, үндсэн хуулийн хяналт, иргэний харьяалал, онц байдлын тухай хууль, улс төрийн нам, шүүхийн тухай хууль гэх мэт хуулиуд юм. Хууль батлах процедурын хувьд органик хуулийг олонхын саналаар баталдаг бөгөөд Франц, Алжир, Сенегал гэх зэрэг улсуудад органик хуулийг батлахаас өмнө үндсэн хуулийн шүүхэд хүргүүлэх шаардлагатай байдаг. Органик хуулийг зөвхөн органик хуулиар өөрчилж болно. Органик хуулийг батлах нарийн төвөгтэй ч тэдгээрийг батлахад мэргэшсэн олонх бүрддэг сайн талтай.

## **II. ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТЭД ОРГАНИК ХУУЛИУДЫН ҮҮРЭГ, ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГА**

---

<sup>6</sup> Gary Jacobsohn, Miguel Schor, *Comparative Constitutional Theory*. 2018.

Органик хуулиуд нь үндсэн хуулийн тогтолцоог өөрчлөх, шинэчлэн боловсруулах шаардлагагүйгээр аливаа улсын үйл ажиллагаанд чухал эсвэл амин чухал өөрчлөлт хийх үүрэгтэй хууль бөгөөд энэ нь үндсэндээ Бүгд Найрамдах Улсыг дахин байгуулах эсвэл зарим төрлийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үйл явцыг эхлүүлэх хүртэл өргөн агуулга илэрхийлдэг. Энэ утгаараа органик хуулиуд нь төрийн амин чухал асуудалд гүнзгий өөрчлөлт оруулах завсрын гарц юм. Органик хуулиуд нь үндсэн хуульд шууд хэвлэн нийтлэхийг заасан бөгөөд үндсэн хуулийн үргэлжлэл, хөгжлийг илэрхийлдэг хууль юм. 1958 оны Францын Үндсэн хууль анх удаа тус улсын эрх зүйн тогтолцоонд шинэ ангиллыг нэвтрүүлсэн нь органик хуулиудын байр суурийг бататгасан үйл явдал болсон түүхтэй. Франц улсын эрх зүйн хэм хэмжээний шатлалд Үндсэн хуулийн дараа шууд байр сууриа эзэлдэг органик хуулиуд албан ёсоор бий болсон. Бүгд Найрамдах Франц Улсын Үндсэн хуулийн 46 дугаар зүйлд "Үндсэн хууль нь органик шинж чанартай байдаг" хууль батлах тусгай журмыг тогтоосон төдийгүй органик хууль батлахад шаардлагатай хэд хэдэн нөхцөлийг нэмж оруулсан байдаг<sup>7</sup>. Үүнд:

1. Танхимуудын хооронд тохиролцоонд хүрээгүй бол уг хуулийг парламентад зөвхөн гишүүдийн үнэмлэхүй олонхын саналаар эцсийн хэлэлцүүлгээр батлах боломжтой
2. Парламенттай холбоотой органик хуулийг хоёр танхим ижил агуулгаар батлах ёстой
3. Үндсэн хуулийн зөвлөлөөс Үндсэн хуульд нийцэж буйг зарласны дараа органик хуулиудыг баталж болно. Францад өргөн агуулгатай органик хууль тогтоомж их байдаг нь энэ улсын Үндсэн хуульд олон харилцааг зохицуулсан цөөнгүй заалтууд байдагтай холбоотой.

137

Францад үндсэн хуульчилсан хуулиуд буюу органик хууль нь Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт хийх хэмжээнд тул эрх зүйн хүчин чадал нь Үндсэн хуультай тэнцүү байдаг. Төрөл бүрийн улс орнууд мэргэшсэн эрх зүйн тухай олон янзын ойлголттой байдаг ч бид үндэсний үндсэн хуулийн үндсэн дээр энэ ойлголтын ерөнхий агуулгыг тодорхойлж болно. Органик хууль гэдэг нь үндсэн хуулийн тодорхой үндэслэлтэй, чухал сэдвийн тодорхой хүрээг хамарсан, энгийн хууль тогтоох үйл явцаас илүү хатуу процессын дүрэм журмаар батлагддаг хуулийн тусгай ангилал юм.

Органик хууль нь Франц болон Испани улсын үндсэн хуулиудад тусгагдсан байдаг бөгөөд энэ нэр томъёо нь эдгээр бичвэрийн үндсэн хуулийн үүргийг голлон авч үздэг. Испанид эдгээр хуулиуд нь үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын нэг хэсэг бөгөөд холбогдох ихэнх улс оронд энгийн хуулиудын үндсэн хуулийн хяналтын явцад тэдгээр хуулиудыг ашигладаг. Франц, Испани нь органик хуулийн хоёр үндсэн загварыг төлөөлдөг<sup>8</sup>. Органик хуулийн үзэл баримтлалаас дэвшүүлсэн Үндсэн хуулийн үндсэн асуудлууд, ардчиллын зарчимтай хэрхэн уялдаж байгааг тодорхой харуулж байна.

Органик хууль ба ердийн хуулийн хоорондын хамаарлыг шатлалын зарчмаар бус чадамжийн зарчмаар тодорхойлсон байдаг. Чадамжийн зарчим нь жирийн болон мэргэшсэн хууль нь хэм хэмжээний шатлалын хүрээнд ижил түвшинд байдаг бөгөөд тэдгээр нь зөвхөн субъектийн хүрээнд тусдаа салбартай байдаг гэдгийг онцолж байна.

<sup>7</sup> ["France's Constitution of 1958 with Amendments through 2008" \(PDF\)](#). The Constitute Project. Retrieved 18 June 2020.

<sup>8</sup> Ronald Dworkin, *freedom's law: The moral reading of the American constitution* 1-38.1996.

Үүний эсрэгээр, шатлалын зарчим нь органик хууль нь ердийн хуулиас дээд зэргийн нөлөө үзүүлдэг гэх ойлголт бий. Органик хууль нь үндсэн хуулиар тогтоосон дүрмийн хамрах хүрээг тодорхой болгож, дуусгах боломжтой боловч энэ нь органик эрх зүйн хамрах хүрээг тодорхойлох үндсэн хуулийн нэмэлт эрх мэдэл болохгүй тул үндсэн хуулийн заалт, зарчимд нийцсэн байх ёстой. Органик хууль нь үндсэн хуулийн эрх зүйгээс гадуур байх боломжтой хэдий ч органик хуультай зөрчилдөх нь үндсэн хуультай зөрчилдөхтэй адил нөлөө үзүүлдэг. Органик хууль тогтоогчийн чадамжийг хуулиар бус тодорхой агуулгаар тодорхойлдог. Иймээс хуулийн эх бичвэр нь хоёр талын заалтыг багтааж болох боловч ердийн хууль тогтоох журмын дагуу батлагдсан органик заалтуудыг хүчингүй болгодог жишиг бий. Органик хуульд ердийн эрх зүйн салбарын заалт орсон тохиолдолд эдгээр заалтыг хүнд шалгуураас хасна. Мөн үндсэн хуулийн заалтыг хэрэглэхгүйгээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулах боломжтой.

Испанийн органик хуулиуд үндсэн хуулийн хяналтын үүргийг шууд гүйцэтгэдэг байна. Хэдийгээр зарим органик болон ердийн хуулиудын хоорондох шатлалын зарчмын хувьд чадамжийн зарчмыг онцлон тэмдэглэж органик эрх зүй нь үндсэн хуулийн тусдаа ангилал биш гэх боловч зарим шаталсан талууд бас хамааралтай бөгөөд органик хуулиудыг авч үздэг. Гэхдээ энгийн салбарт хөндлөнгөөс оролцохоос урьдчилан сэргийлэх ёстой тул Үндсэн хуулийн шүүх нь хууль тогтоомжийг зөрчсөн ердийн болон органик заалтуудыг хүчингүй болгодог. Олон улс оронд органик хуулийг батлахын тулд илүү өргөн хүрээний хэлэлцүүлэг, зөвшөөрөл байхыг шаардах бөгөөд энэхүү дэмжлэгийн тусламжтайгаар хуулийн тодорхой хүрээний тогтвортой байдлыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Түүгээр ч зогсохгүй сөрөг хүчин Засгийн газрыг уг хуулийн төслийг батлахад дэмжихгүй байх боломж илүү байх бөгөөд энэ нь олон ургальч үзэл, цөөнхийг хамгаалах, зөвшилцсөн ардчиллын чухал баталгаа гэж үздэг.

### 3. Дүгнэлт

Ардчиллын зарчмын үүднээс органик хуулийн үзэл баримтлалыг тодорхойлох шинэ хэтийн төлөвийг нээж өгсөн бөгөөд энэ талаар үндсэн хууль боловсруулах цаашидын үйл явцад тодорхой чиглэл гарсан. Органик хуулийн хамрах хүрээ нь энэ үзэл баримтлалд өгөгдсөн түүхэн чиг үүрэгтэй нягт холбоотой байдаг. Ардчилсан улсын хувьд үндсэн хуулийн тогтвортой байдал чухал нэгэн үзүүлэлт бөгөөд органик хуулийн бас нэг чухал ололт бол Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудын хувьд нарийвчлалтай байх шаардлага юм. Органик хуулийн эрх зүйн мөн чанарыг тайлбарлах нь ойлгомжтой боловч зарим агуулга нь шүүхийн хэлэлцүүлгийн талбарыг багасгах боломжтой. Тиймээс Үндсэн хуулийн заалтыг мэргэшсэн хуулиас илүү нарийн боловсруулах нь зүй ёсны асуудал юм. Үүн дээр нэмээд шаардлага хангасан хуулиудыг сонгон хэрэглэхдээ ямар нэгэн тодорхой зарчимд үндэслэдэггүйг хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй. Энэхүү судалгааны ажил нь органик хуулийн салбарт харьцуулсан дүн шинжилгээ хийх нь одоо байгаа онолын нөхцөлөөс ирээдүйд нэлээд үнэ цэнтэй туршлага болж чадна гэсэн санаа юм.

Үндсэн хуулийн онол болон онолын бусад хэлбэрүүдийн хоорондын харилцаа нь үндсэн хуулийн талаар маргаан гаргаж буй хуульч, шүүгч, иргэн бүрийн далд таамаглал мөн үү? эсвэл органик хууль нь эрх зүйн маргаан, маргааныг шийдвэрлэх бодит гарц мөн үү?, магадгүй энэ нь хоёулаа байх. Хууль зүйн шинжлэх ухааны аргумент бүр нь

онолоор бататгах эсвэл үнэний тайлбарыг шаарддаг. Цаашдаа үндсэн хуультай холбоотой асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд илүү хийсвэр онолыг ашиглах ёстой болж байна. Хэдийгээр асуулт, асуудал гарч ирэхгүй байсан ч хуулийн хүрээнд юу хийж байгаагаа ойлгох нь үнэ цэнтэй бөгөөд энэхүү асуудлыг бүрэн таньж мэдээгүй байсан ч үргэлжлүүлж судлах нь чухал юм. Зөвхөн эдгээр шалтгааны улмаас үндсэн хуульчилсан хууль буюу органик хуулийн талаар бодох цаг ирсэн.

### Эх сурвалж

- Г.Совд, Н.Жанцан, С.Жанцан, Ж.Амарсанаа, *Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар*, УБ., 2000 он.
- Н.Лүндэндорж, *Монгол Улсын Үндсэн хууль шинжлэх ухааны тайлбар*. УБ., 2022 он.
- David A. Strauss, "What is Constitutional Theory?," 87 *California Law Review* 581.
- *Organic laws of france (PDF)*.
- Richard A. Posner, "Against Constitutional Theory," 73 *New York University Law Review* 1. 1998.
- Gary Jacobsohn, Miguel Schor, *Comparative Constitutional Theory*. 2018.
- *France's Constitution of 1958 with Amendments through 2008. (PDF)*. The Constitute Project. Retrieved 18 June 2020.
- Ronald Dworkin, *freedom's law: The moral reading of the American constitution* 1-38. 1996.